

Askeri Etik

Military Ethics

İbrahim Sani MERT¹

Araştırma Makalesi

¹ Prof.Dr. - Antalya Bilim
Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-2850-1865

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İbrahim Sani MERT

E-posta/E-mail:

sanimert@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

13 Şubat 2020

Revizyon talebi/Revision

Requested:

17 Şubat 2020

Son revizyon /Last revision:

26 Şubat 2020

Kabul tarihi/Accepted:

26 Şubat 2020

Atıf/Citation:

Mert, İbrahim Sani. "Askeri Etik".
Turkish Journal of War Studies 1, no. 1
(2020), 24-34.

Özet

Yabancı yazında özellikle son yıllarda oldukça ilgi gören askeri etik konusu, yerli yazında yeterince araştırılmayan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda, artarak yaşanan askeri güç kullanımı, askeri etiğe farklı bir önem verilmesini ve bu konuda araştırmalar yapılmasını daha da gerekli kılmaktadır. Yapılan bu çalışmada, askeri etik konusu üzerine genel bir inceleme yapılarak, askeri etikten ve dolayısıyla savaş etiğinden, ne anlaşıldığını ve bu konuda ilgili literatürde hangi konulara ağırlıklı olarak yer verildiği incelenmiştir. Bu kapsamda, askeri etiğin kapsamı, ahlak ve etik, etik teoriler, sivil asker ilişkisi, askeri değerler ve toplumun değerleri, zorunlu askerlik, insani müdahale, pozitif ayrımcılık, ordu ve medya ve savaş etiğinin tipolojisine değinilmiştir. Yapılan bu çalışmanın askeri etik ve savaş etiği konusunda araştırma yapan bundan sonraki araştırmacılara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: askeri etik, sivil asker ilişkisi, savaş etiği

Abstract

Even if the military ethics has appeared as an interested subject in the international literature in recent years, it has not been adequately researched in the national literature. The increasing usage of military power in recent years in the world needs to attach importance to military ethics and also as well as the studies on it. In this study, an overview investigation of military ethics has been made and tried to clarify what should be understood from military ethics as well as war ethics and which subjects have been included in the related literature. In this regard, the topics of moral and ethics, ethical theories, civil-military relation, military values and values of society, compulsory military service, humanitarian intervention, positive discrimination, and typology of war ethics were mentioned. It is evaluated that the study will contribute to proceeding studies on military ethics and war ethics.

Key Words: military ethics, civil-military relationship, war ethics

GİRİŞ

Askeri güce sahip olmak bir şeyleri korumak ile ilgilidir. Bu koruma; sahip olunan toprağı, varlıkları, değerleri, yaşamı, bir ideoloji veya inancı içerebilir. Kısaca, değerli olan her şeyin korunmasında, askeri güç kullanılabilir. Fakat, her korumada olduğu gibi, askeri güçle amaçlanan korumada da, bazı sınırlamalar söz konusudur. Diğer bir ifade ile, her zaman ve her şeye karşı kendimizi korumamız söz konusu olamaz. Korumak, bazen yaşamsal olabilirken, bazen ölümcül olabilir. Başka bir deyişle, koruma bazen değerli ve faydalı, bazen ise zararlı bir hale gelebilir. Bu açıdan bakıldığında, ikisi arasında, yani kendimizi güvenli kılmak ile elde edilecek fayda ile güvenliğin sınırını aşan bir şekilde ortaya konmasıyla meydana gelebilecek zarar arasında bir denge kurulması gerekir. Bu noktada “askeri etik” bir ihtiyaç, bir çözüm, hatta bir gereklilik olarak kendini gösterir. Askeri etik bazen, güvenin kazanılması ve sağlanması ile güvenliğin alınmasından doğabilecek yanlışların engellenmesi uğruna, kendimizi daha güvenli hale getirecek bazı kararların alınmasından vazgeçilmesini gerektirir.¹ İlerleyen teknoloji ve bunun askeri alana yansması, savaşta tarafların güçlerini geçmişle kıyaslandığında büyük oranda artırarak, savaşa yeni bir karakter katmıştır. Bu nedenle, savaş ettiğinin en önemli hedefi olan, ahlakilik ile gereklilik arasındaki dengenin sağlanması, geçmişle kıyaslandığında daha hassas ve zor erişilebilir bir hale gelmiştir.²

Askeri etik ve dolayısıyla askeri gücün kullanılmasındaki etik standartları tek bir bilimsel disiplinin altında toplamak mümkün değildir. Askeri etik, en genel yaklaşımla uluslararası ilişkiler ve dini çalışmalar alanlarındaki disiplinlerin konusudur.³ Bu kapsamda felsefenin çalışma alanında olan etik ve etiğin askeri alana yansması, disiplinler arası bir yaklaşımı ve çalışmayı gerektirir. Bu durum, askeri etik ve savaş etiği çalışmalarının kapsam ve işleyişiyle ilgili olarak hem hassasiyetine hem de zorluğuna işaret etmektedir.

Askeri etik söz konusu olunca, ilk başta gelen, hangi konuların ve hususların askeri etik kapsamında değerlendirileceği ve askeri etik çalışmalarının hangi konuları kapsayacağıyla ilgilidir. Askeri etik alanında en saygın dergi olan *Journal of Military Ethics* editörleri askeri etik dergisinin makale seçmesinde kullandığı ölçüt/test olarak ve basit bir değerlendirme kriterleri olarak aşağıdaki hususlara işaret etmektedirler. Eğer bir makalede/yazıda;

- Gerçek yaşam için bir rehber olma,
- Politika oluşturanlar için bir yol gösterme,
- Askeri komutan ve liderler için yol gösterme,
- Operasyonel karar verilmesinde yardımcı olma var ise bu askeri ettiğinin inceleme alanına girer.⁴

¹ Henrik Syse, “Between Vulnerability and Control”, *Journal of Military Ethics* 17, no. 4 (2018): 187-187.

² Benjamin R. Banta, ““The Sort of War They Deserve”? The Ethics of Emerging Air Power and the Debate over Warbots”, *Journal of Military Ethics* 172, no. 3 (2018): 156-171.

³ Davis Brown, “A Typology of War Ethics”, *Journal of Military Ethics* 163, no. 4 (2017): 145.

⁴ Deane-Peter Baker, “Introduction,” *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker (Sydney: UNSW Press, 2015), 3.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, ilk olarak askeri etiğin büyük resim içerisindeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için ahlak konusu ve askeri etik ilişkilendirilerek incelenmiş ve etik teorilere yer verilmiştir. Çünkü askeri etiğin anlaşılması için, her şeyden önce ait olduğu temel bilimsel disiplini ve onunla arasındaki ilişkiyi gösteren bahse konu büyük resme, etik ahlak ilişkisi ve etik alanındaki ana teorilere kısaca da olsa değinilmesine ihtiyaç vardır. Müteakiben, yapılan bu çalışmanın amacı olan askeri etiğin ihtiva ettiği temel konular kapsamında; asker-sivil ilişkisi askeri değerler ve toplum değerleri, zorunlu askerlik sistemi, insani müdahale pozitif ayrımcılık, ordu ve medya ilişkisiyle son olarak askeri etiğin tipolojisine değinilmiştir. Bu konuların seçilme sebebi askeri etik literatürü incelendiğinde en çok üzerinde durulan başlıca konular olmasıdır.

AHLAK VE ASKERİ ETİK

Ahlak, mutlak olarak iyi ya da kötü olduğu kabul edilen, belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kurallarını belirleyen kurallar bütünüdür. Her ne kadar bazı araştırmacılar etik ve ahlak arasındaki ayrımın yapılmasının suni olduğunu ve birbirleri yerine kullanılabileceğini vurgulasalar da, genel kabul olarak, etiğin ahlak felsefesi olduğunu söylemek, daha temkinli ve doğru bir yaklaşım olacaktır.

Etik, ahlaki davranışın kendisini değil, bu davranışın olmasını sağlayan temel ilkenin bilgi yapısını, özünü ve doğasını incelerken; ahlak, ahlakın ne olduğunu, insan davranışlarının dayandığı temelleri, iyi ve kötü eylemlerin nedenlerini incelemektedir. Bu kapsamda, etik normatif bir disiplindir.⁵

Etik, felsefenin bir branşı olarak; insan eylemlerinin iyi-kötü, adil-adil olmayan, değerli-değersiz olmaları açısından sorgulanmasını içeren bir daldır.⁶ Seçim yapma, etiğin özündedir.⁷ Organize bir disiplin olarak etik, sistematik olarak belirli seçimleri yaparken veya ilgili politikaları yürütürken en iyi nedeni bulmayı, aramayı vurgular.⁸ Bu kapsamda değerlendirildiğinde, bir seçim söz konusu değilse etikten de söz edilemez. Askeri etiğin söz konusu olması da, bir seçimin söz konusu olmasına bağlıdır. Askeri etik vardır; çünkü gerek uluslararası ilişkilerde gerekse savaşta bazı seçimler vardır ve bazı seçimler diğerlerinden daha iyi ve doğrudur.⁹

Yukarıda kısaca vurgulandığı gibi, seçim etik açısından bir ön şarttır. Ancak seçim tek başına iyi ve doğru olanı diğer bir ifadeyle iyi bir yaşam için gerekli olanı bize sunmaz. İyi bir yaşam için, en az iki yeteneğiniz olmalıdır;¹⁰ iyi olanı seçmeniz ve bu seçime özgü gereken şekilde davranmanız. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, askeri etik ve genel olarak etik sadece iyi doğru olanın seçilmesiyle ilgili değil, aynı zamanda bir o kadar belki de daha baskın bir şekilde, bu doğru seçime uygun gerekli davranışların gösterilmesiyle, kararların verilmesiyle ilgilidir.

⁵ Bill Rhodes, *An introduction to military ethics* (Santa Barbara CA: ABC-CL10, LLC Praeger, 2009), 4.

⁶ Stephen Coleman, "Ethical Dilemmas and Test of Integrity," içinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker, (Sydney: UNSW Press, 2015), 8.

⁷ Rhodes, *age*, 2

⁸ *Age*, 2

⁹ *Age*, 4

¹⁰ *Age*, 9

ETİK TEORİLER VE ASKERİ ETİK

Etik teoriler değince birçok kaynakta farklı kategorileri görebiliriz. Burada etik teoriler açısından genel kabul görmüş iki ana yaklaşıma, faydacılık diğer bir ifadeyle sonuçsallık ve demotolojik etiğe kısaca değinilecektir. Genel olarak etik teorilerin en bilineni ve çok uygulananı “faydacılıktır”. Faydacılık/sonuçsallık, 18. yüzyılda İngiltere’de gelişmiştir. Jeremy Bentham (1748-1832) faydacılık/sonuçsallık ahlakının babası olarak kabul edilir. Aynı şekilde John Stuart Mill (1806-1873) de bu yaklaşımın temel felsefecileri arasında yer alır.¹¹

Faydacılığın oldukça yaygın ve kabul görmesinin temel nedeni, etiğin temel sorusu olan “ne yapmamız gerekir” e net ölçülebilir cevaplar vermesidir. Ne yapmamız gerekir? Sorusuna cevap olarak eylemden etkilenenlerden,¹²

- En fazla sayıda/maksimum haz/mutluluk elde etmek yani hazzı/mutluluğu maksimize etmek,
- En az acı duyulmasını sağlamak yani acıyı minimize etmek,
- Dolayısıyla da yararı/faydayı maksimize etmek (ihtiyaç, istek, tercih) şeklinde alınacak cevaptır. Diğer bir ifadeyle, eğer yaptığınız veya yapacağınız eylem, o eylemden etkilenenlerden en fazla sayıda kişiyi mutlu ediyor, acıyı minimize ediyor ve sonuç olarak en fazla mutluluk ve/veya faydayı yaratıyor ise, bu eylem faydacılık yaklaşımı açısından etikdir.

Bazı eleştiri, çelişki ve zorluklarına rağmen “faydacılık” uygulama etiğinin en etkili, belki de tek yaklaşımıdır.¹³ Nitekim askeri etik konusunda da faydacılık yaklaşımı en çok uygulama alanı bulan etik teorisidir.

Etik teorilerinin ikinci ana yaklaşımı deontolojik etikdir. İkinci yaklaşım olarak vurgulansa da faydacılık yaklaşımıyla yarışabilir niteliktedir. Deontolojik etik Immanuel Kant (1724-1804) tarafından geliştirilmiştir.¹⁴ Kant’ın ödev etiği yani deontolojik etik, iki formülasyonla özetlenebilir. Diğer bir ifadeyle, eğer bu formülasyonla uygun davranılıyorsa ve davranılacaksa, bu davranış etik bir davranıştır.

- Birinci formülasyon; senin davranışının, isteğinin evrensel bir yasa olmasını kabul ediyor ve/veya istiyorsan,
- İkinci formülasyon; hiçbir zaman, sadece amaca/sonuca giden bir araç gibi değil, bir sonuç gibi davranıyorsan.¹⁵

Yukarıda kısaca değinildiği gibi deontolojik etikte, faydacılık yaklaşımının bir anlamda tersi olarak, sonuca değil başlangıçtaki niyete odaklanılır. Eğer bir davranış veya karar, başlangıç olarak uygulanacağı eylemden bağımsız olarak etik değilse veya etik kabul edilmiyorsa, sonucunda yarattığı

¹¹ Baker, *age*, 12.

¹² *Age*, 12-13.

¹³ *Age*, 17.

¹⁴ Paula Keating, “Deontological Ethics”, içinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker, (Sydney: UNSW Press, 2015), 19-20.

¹⁵ *Agm*, 19-20.

faydaya bakılmaksızın, etik dışı kabul edilir. Örneğin, yalan söylemek etik dışı bir davranışken, sonucu faydalı olsa da, hiçbir şekilde yalan söylemek etik bir davranış olarak kabul edilmez.

Etik söz konusu olduğunda ilk olarak bir seçim aşamasında olduğunun ve bu seçimin kolay, sıradan bir seçim olmayacağını bilmesi gerekir. Etik durum, genellikle zor ve/veya karmaşık bir durumu ifade eder. Zor/karmaşık bir kararla karşılaştığımızda veya onu incelediğimizde, zorluğun nerede yattığını anlamak önemlidir. Böylece kararın içeriğindeki problemi tanıyamız veya tanımlamamızda yardımcı olur.¹⁶

Bahse konu bu noktada kişisel farkındalık önemli unsur olarak karşımıza çıkar. Bireyin, karşılaşılan veya içinde bulunan durumunun etik bir sorumluluk ve gereklilik içerdiğinin farkında olması önemlidir. Özellikle askerlere verilecek etik eğitimlerinin bir farkındalığı, hatta sorgulamayı arttıracakı söylenebilir. Etik karar vermenin zor olmasının sebebi;¹⁷ içinde hem bilgiye dayanan bir farkındalığı hem de etik davranmanın kolay olmamasını ihtiva etmesidir. Elbette, etik davranma zorluğu göreceli olsa da genellikle etik davranış özünde cömertliği içerir. Etik karar vermede bahse konu bu zorluğun yani gerek durumun farkındalığının zorluğu gerekse gereken şekilde yapılmasının zorluğuna rağmen, doğru olanı yapabilmeyen aşağıdaki iki testi, basit olarak bireye yol gösterici olacaktır:

(1) Etik ikilem/etik testi: Doğru olanı ne olduğunun bilinmesidir. Birbirinden farklı düşünceler olabilir, az veya çok bunların hepsi önemlidir veya hepsi zor olabilir.

(2) Dürüstlük testi: Doğru olanı farklı nedenlerle de olsa yapmanın zor olabileceğidir. Doğru/yapılması gereken çok net belirgin olsa da yaparken zorlukları olur.¹⁸

SİVİL ASKER İLİŞKİSİ

Askeri etiğin incelendiği ve incelenmesi gerektiği konuların başında sivil-asker ilişkisi veya diğer bir ifade ile sivil-asker iş birliği gelir. Bu konunun, tarihsel süreç içerisinde sürekli toplumlar tarafından kültürel boyut ile de ilişkilendirilerek ele alınan bir konu olduğu söylenebilir. Bu ilişkinin toplumsal manada anlaşılması ve açıklığa kavuşturulması, o toplumdaki askeri etiği de doğru zemine oturtur. En genel manada, sivil ve asker arasında bir sosyal kontrat, anlaşma vardır. Bu kontrat, kendini psikolojik bir sözleşme şeklinde gösterir. Belki bir yerde yazılı olarak bulunmasa da toplum, askerden onu korumasını gerektiğinde canını feda etmesini beklerken, bunun karşılığında da askerin toplum içinde saygın bir konuma sahip olmasına söz verir.¹⁹

Askerlik mesleğinin kendine has rol ve normlarından dolayı, ordu ve hizmet ettiği toplum arasında kaçınılmaz bir ayrım vardır.²⁰ Bu ayrım, asker sivil iş birliğinin de temelini işaret eder. İş birliği, ancak farklı rol ve davranış hatta güç ve yetkinlik söz konusu olduğunda, taraflar arasında söz konusudur. Ancak bu gücün ve yetkinin iki taraf açısından nasıl görüldüğü yukarıda da kısmen

¹⁶ Coleman, *age*, 8.

¹⁷ *Age*, 9-10.

¹⁸ *Age*, 9-10.

¹⁹ Baker, *age*, 45-46.

²⁰ *Age*, 45-46.

açıklandığı gibi, toplumun kültürel öğeleri, gelenek ve görenekleri, tarihi yaşanmışlıklarıyla şekillenecektir.

Askeriye/Ordu bir gereklilik olarak, mutlak itaatın söz konusu olduğu, en az demokratik olan kurumlardan biridir.²¹ Bu durum askerlik mesleğinin ve onun nihai amacı olan caydırıcılık ve bir savaşta zaferle çıkmak, başarılı olmakla ilişkilidir. Sonuçta savaş bir ölüm kalım meselesidir. İnsanların diğer bir ifadeyle askerlerin savaş alanlarında psikolojik sözleşmenin gereği olarak, gerektiğinde canını vermeleri, elbette çok demokratik bir ortam ve seçimde olmayacaktır. Askerden gerektiğinde canını feda etmesinin istenmesi, bir anlamda demokrasinin de üzerine çıkan bir seçimi gerektirir. Askeri kural ve prosedürler, bireysel özgürlük, insan hakları gibi, demokratik bir toplumun en yüksek değerleri ile çakışır.²²

Bu manada, asker ve sivil arasındaki bu ayrım, çeşitli düşünür ve araştırmacılar tarafından farklı olarak ele alınan bir konu olarak, askeri etikte karşımıza çıkmaktadır. Örneğin ana yaklaşımlardan birisi olarak kabul edilen “*sui generis*” kapsamında, tek ve eşsiz askerlik mesleği, sivil diğer tüm mesleklerden farklıdır.²³ Bu yaklaşımda, askerlik mesleğini diğer tüm mesleklerden farklı tutarak ona kendine has, hatta meslekler üstü bir statü verilmesi söz konusudur. Askerlik mesleği tam olarak meslekler üstü denmese bile, diğer mesleklerle kıyaslanmayacak şekilde ayrı ve kendine has özelliklere sahiptir.

Diğer yandan, Morriss Janowitz’ e göre; modern ordularda askerlik sıradan bir meslektir, piyasa prensipleri ile yönetilen, ömür boyu olmayan bir meslektir.²⁴ Bu yaklaşım ise, yani askerliği sıradan bir meslek olarak gören bir yaklaşım, yukarıda da değinildiği gibi toplumsal kültür değerler ve tarihle şekillenen ve bazı toplumlarda daha çok kabul gören söz konusu bir yaklaşımdır ki, nitekim demokratik toplumlarda bu yaklaşımın daha çok ön plana çıktığı söylenebilir.

Bu iki ana yaklaşımın ötesinde, asker ve sivilin birbirinden farklı olması, az veya çok her toplumda belirgindir. Diğer bir ifade ile sivil ve asker arasında bir boşluk vardır. Bu boşluk sadece kaçınılmaz değil, aynı zamanda gereklidir. Aşırı derecede sivilleşmiş bir ordu çoğu akademisyenin de belirttiği gibi etkisizleşecek ve kendisine biçilen rolü oynayamayacaktır. Diğer yandan eğer sivil-asker arasındaki boşluk çok geniş, büyük olursa, ordu sivil toplumun gerisinde olduğu görüşünü kaybederek, sivil toplumun efendisi olmayı arar. Bu durum darbeler kadar gider, askeri diktatörlükler insan hakları açısından olumsuzdur.²⁵

Sivil asker ayrımını, boşluğunu fazla büyütmemek etik açıdan önemlidir.²⁶ Bu boşluk, eğer gereğinden fazla büyürse bahsi geçen psikolojik sözleşme unutulacak ve gerek askerin topluma karşı olan sorumlulukları ve elinde bulundurduğu güç kötü, etik dışı kullanılabilir, gerekse diğer taraftan askerin beklentisi olan saygınlık zedelenebilecektir.

Bu kapsamda etki yaratabilecek önemli bazı faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir;²⁷

²¹ *Age*, 45-46

²² *Age*, 45-46

²³ Coleman, *age*, 70.

²⁴ *Age*, 70.

²⁵ Baker, *age*, 45-46.

²⁶ *Age*, 46.

²⁷ *Age*, 46-47.

- Milli bayramlar ve bunun gibi ritüellerde halkın orduyu anması, tanınması ve onurlandırması,
- Şehit ve gazilerin anılması,
- Askerlere orduye vb. gibi haklar vermesi,
- Özel cenaze töreni gibi imkanlar,
- Zorunlu askerlik sistemi (“En büyük asker bizim asker”)

Asker sivil ilişkisi hakkındaki tartışmayı “Askeri Değerler ve Toplumun Değerlerini” de kapsayacak şekilde genişleten bir başka tartışmada ise, Samuel Huntington; “Ordunun değerleri ile toplumun/milletin değerleri ayırdır.” derken, Morris Janowitz: “Ordunun değerleri toplumun/milletin değerlerini yansıtır”, şeklinde bir yaklaşım takınmaktadır.²⁸

Sivil asker ilişkisinin askeri etiğin tutunacağı zemin açısından önemini daha öncede vurgulamıştık. Bu kapsamda, sivil asker arasındaki ayrımın en uygun şekilde belirlenmesi ve bu ayrımın büyütülmemesi açısından zorunlu askerlik sistemi bir araç olarak ortaya konulmuştur. Ancak zorunlu askerlik sisteminin tartışılan bir husus olduğunu da gözden kaçırmamak gereklidir. Bu konu fayda açısından aşağıdaki hususları içerir. Zorunlu askerlik,²⁹

- Ahlaki görevleri gerçekleştirir.
- Ait olma ihtiyacını giderir.
- Milleti inşa eder farklı yerlerdeki, yöredeki vatandaşları birbirine tanıtır.
- Ordu açısından riskli görevlere toplum pek razı olmaz (çünkü kendi evladı).

Zorunlu askerlik sisteminin uygulanması da ülkelere göre farklılık gösterir. Eğer zorunlu askerlik sistemi uygulanıyorsa burada karşımıza çıkan ve askeri etik açısından dikkate alacağımız bir alt konu pozitif ayrımcılık şeklinde belirlemektedir. “Eşit olmayanlara eşit davranmak kadar eşit olmayan bir şey yoktur.” der Aristo. Nitekim Aristo’nun bu sözü, zorunlu askerlik sisteminde bütün vatandaşlara aynı şartların ve sürelerin uygulanmaması gerektiğine yönelik değerli ve yerinde bir anlam ifade etmektedir.

Bu kapsamda, kadınlara, eğitim seviyesi yüksek olanlara³⁰ veya sayılabilecek başka özellikteki grup veya kişilere farklı zorunlu askerlik hizmetleri ve sorumlulukları ve hatta muafiyetleri yüklenebilir.

SAVAŞ ETİĞİ

Askeri etiğin en önemli konusu savaş etiğidir. Nitekim askeri etik kendini, en ciddi ve sonuçları itibariyle en olumlu veya olumsuz etkisi olarak kendini savaş veya çatışma alanlarında

²⁸ *Age*, 48.

²⁹ *Age*, 53.

³⁰ Lisa Lines, “Representativeness and Positive Discrimination,” *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker, (Sydney: UNSW Press, 2015), 56-58.

gösterecektir. Gerek savaşın kararı gerekse savaş süresindeki tutum davranış ve daha somut bir ifadeyle, eylemlerin ve kararların askeri etik açısından incelenip değerlendirilmesi, savaş etiğinin konusu olmuştur.

Savaş ettiğine yönelik üç genel görüş vardır;³¹

- Pasifistler,
- Realistler ve
- Haklı Savaş teorisi.

Pasifistlere göre, savaş veya öldürmek hiçbir zaman haklı görülmez. Realistlere göre etik, uluslararası ilişkilere, çatışmalara uygulanamaz. Haklı Savaş teorisine göre ise, bazı şartların sağlanması durumunda, savaş haklı bir seçimdir.³² Haklı Savaş Teorisi (*Just War Theory*) bünyesinde;

(1) *Jus ad bellum (justice of war)*: Savaşın haklılığı/doğruluğunu ve

(2) *Jus in bello (justice in war)*: Savaştaki doğruluğu içerir.

Haklı savaşın (*justice of war*) ön şartları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Doğru niyet,
- Haklı/doğru bir sebep (nefsi müdafaa, kendini veya başkasını koruma haklarını geri almaya almak bir yanlış düzeltme engelleme veya cezalandırma),

- Uygun otorite,

- Kamuoyuna duyurulmalı,

- Son çare,

- Orantılılık,

- Başarılı olma (askeri gücü ve sivilleri gereksiz tehdit etmeme).³³

1991 Kuveyt işgaline karşı yapılan savaş otoriteler tarafından bu kriterlerin sağladığı bir savaş olarak düşünülmektedir.³⁴ Ancak bu savaşı bile tartışmalı bulan otoriteler bile vardır. Haklı savaş teorisinin yukarıda sıralanan ön şartları bir savaşın gerekli ve haklı sayılabilmesi için olmazsa olmaz şartları niteliğindedir. Buna göre, mutlaka, bir savaş doğru ve haklı bir niyetle ve bu niyetle neticede erişeceği faydayla ilişkilendirilmelidir. Bunun için sebebin haklılığı özellikle nefsi müdafaa veya başkalarını koruma şeklinde veya yapılan bir yanlış telafi etme, engelleme, durdurma veya cezalandırmayla mümkündür. Ayrıca, savaş bu konuda yetki ve sorumluluk sahibi yasal bir otorite tarafından başlatılmalıdır. Mutlaka kamuoyuna duyurulmalı, kamuoyunun bir anlamda onayı alınmalıdır. Buradaki kamuoyu, gerektiğinde meclis, senato veya ülkelerin iç siyasi işleyişlerine göre değişebilir olsa da, buradaki netlik ve niyetin önceden belli edilmesi esastır. Ayrıca, savaş son çare olarak düşünülmelidir. Diğer bir şart olarak, belki de en önemli olanlardan birisi ise, orantılılıktır. Haklı bir niyet ve sebep doğrultusunda yapılacak müdahalenin ve güç kullanımının mutlaka

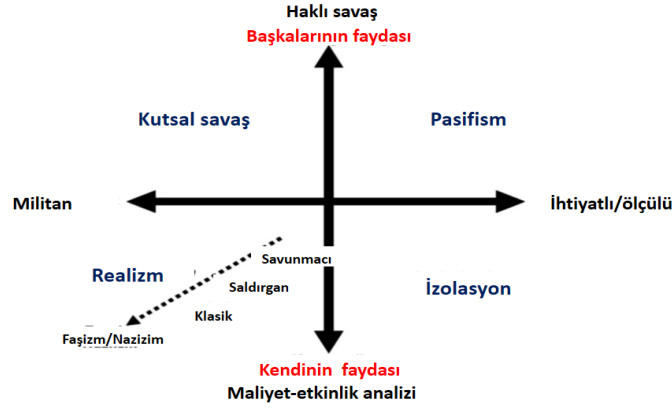
³¹ George Lucas, *Military Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 2016).

³² *Age*.

³³ *Age*.

³⁴ Anthony Burke, "Jus ad bellum (just war theory)," içinde *Key Concepts in Military Ethics* ed. Deane-Peter Baker (Sydney: UNSW Press, 2015), 109.

gerektiği oranda yapılması önemli bir şarttır. Son olarak da, kalkışılan askeri güç kullanımınının, diğer bir ifadeyle savaşın, başarılı olması öngörülmelidir. Diğer bir ifadeyle, çok fazla zayıyat veya sivilleri tehdit etme, zarar verme ihtimali, elde edilecek faydanın kesinlikle önüne geçmemelidir.

Şekil-1 Savaş Etiğinin Tipolojisi

Günümüzdeki çatışma ve savaşların niyet veya amaçları duyurulurken sıklıkla “insani müdahale” kavramına rastlanmaktadır. İnsani müdahale kavramı, savaş etiği konusunda giderek ön plana çıkan bir kavram olmuştur. Çünkü, özellikle son yıllarda haklı savaş neredeyse insani müdahale kavramıyla ilişkilendirilmeye başlanmış uluslararası siyasette insani müdahale oldukça sık işitilir olmuştur. Bir güç kullanımınının, diğer bir ifadeyle savaşın insani müdahale amacıyla yapılması veya insani müdahale sayılması için aşağıdaki şartları kapsaması gerekir:

- Uluslararası sınırları aşan,
- Uygun bir güç veya askeri kuvvet kullanımı,
- Hedef ülkenin isteği dışında bir operasyon,
- Amaç vatandaşların insan haklarını kurtarmak, kendi hükümetlerinden veya Hükümetin desteklediği bir gruptan kurtarmak.³⁵

Dolayısıyla insani müdahale, iki soru ortaya çıkartır; ilki “İnsani müdahale sadece insani, saf bir motif mi olmalı? Ahlaken uygun bir alternatif mi olmalı? Ekonomik, politik bir çıkar olabilir mi?” ve ikincisi ise “İnsan hakları ihlalinin ciddiyeti ve yaygınlığı nasıl olmalı?”³⁶

HAKLI SAVAŞ TEORİSİ (JUST WAR THEORY)

Etik zaten kendi başına karmaşık bir kavram iken, onun spesifik bir uzantısı ve uygulaması olan savaş etiğini de, sadece yukarıdaki anlatılanlar çerçevesinde net bir şekilde ifade etmek ve çerçevelemek elbette zordur. Bu kapsamda biraz daha açıklayıcı olması amacıyla, savaş etiğinin tipolojisi çıkarılmaya çalışılmıştır. Aşağıda, savaş etiğinin tipolojisi görülmektedir.³⁷

Bu tipolojide şimdiye kadar bahsi geçen farklı savaş etiği yaklaşım ve/veya kuramlarının toplu bir şekilde, tek bir şekilde ifade edilmesi söz konusudur. Buna göre, fayda açısından

³⁵ Ned Dobos, “Humanitarian Intervention,” içinde *Key Concepts in Military Ethics* ed. Deane-Peter Baker (Sydney: UNSW Press, 2015), 122-123.

³⁶ Agm, 122-124.

³⁷ Agm, 122-124.

başkalarının faydası ve güç sahibinin kendi faydası olarak haklı savaş ve maliyet etkinliği ifade eden bir boyut diğer taraftan da daha ihtiyatlı ölçülü davranmakla daha militan ve aktif bir davranışın söz konusu olduğu bir boyut söz konusudur. Bu boyutlar arasındaki ilişkiden çıkan dört yaklaşım pasifizm, izolasyon, realizm ve kutsal savaş şeklinde ifade edilmiştir. Realizmde yani realist yaklaşımda derecesine göre savunmacı yaklaşımdan faşizm, Nazizm ulaşan dört aşamalı bir boyuta sahip olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Günümüzde, belki de tarih sürecinde hiçbir dönemde kıyaslanmayacak şekilde, askeri güç kullanımı ve çatışmalar yaygınlaşmıştır. Bunun bir sebebi olarak gelişen teknolojiyle birlikte, artık eskiye nazaran askeri gücün çok kolay kullanılabilir hale gelmiş olmasıdır. Diğer taraftan, silah sistemleri küçük gruplara hatta terörist örgütlerin çok kolay bulup kullanacağı bir hale gelmiştir. Bu durum, askeri etik ve savaş etiği konusunun sadece profesyonel askerler tarafından değil, nispeten daha kapsamlı bir kitle hatta toplumun bütünü tarafından farkında olunması ve en azından genel çerçevede de olsa anlaşılmasını ve sorgulanmasını gerektirir olmuştur. Nerede ise bir gün yoktur ki, akşam haberlerinde, az veya çok bir ölçüde, askeri etik çerçevesinde ele alınabilecek bir haberle karşılaşmıyor olalım.

Yapılan bu çalışmada askeri etik konusu yukarıda bahsi geçen ihtiyaca az da olsa bir katkı sağlaması hedeflenerek incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, giriş bölümünde de vurgulandığı gibi yabancı yazında oldukça önemli bir yer kapsamına rağmen yerli yazında askeri etik konusunun hakkettiği ilgi ve değeri görmediği düşünülmektedir. Bu kapsamda, yapılan bu çalışmayla askeri etik kavramı ve askeri etiğin başlıca içerdiği alt konulara değinilmiştir. Elbette askeri etik bu çalışmada değinilen konulardan farklı konuları da ihtiva etmektedir. Ancak, çalışmanın bir çerçeve çizebilecek şekilde sınırlı tutulması maksadıyla, sadece önemli ve askeri etik literatüründe en çok üzerinde durulan konular seçilmiştir. Böylece yapılan bu çalışmanın, bundan sonraki çalışmalara en azından kavramsal açıdan ışık tutması ve konunun önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Banta, Benjamin R. “‘The Sort of War They Deserve?’ The Ethics of Emerging Air Power and the Debate over Warbots”, *Journal of Military Ethics* 17, no. 2-3 (2018): 156-171.
- Baker, Deane-Peter. “Introduction,” *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015.
- Brown, Davis. “A Typology of War Ethics”, *Journal of Military Ethics*, 16, no. 3-4 (2017): 145-156.
- Burke, Anthony. “Jus ad bellum (just war theory).” İçinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015. Coleman, Stephen. “Ethical Dilemmas and Test of Integrity.” *Key Concepts in Military Ethics* haz. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015.
- Dobos, Ned. “Humanitarian Intervention.” İçinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015.
- Keating, Paula “Deontological Ethics.” İçinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015.
- Lines, Lisa. “Representativeness and Positive Discrimination.” İçinde *Key Concepts in Military Ethics*, ed. Deane-Peter Baker. Sydney: UNSW Press, 2015.
- Lucas, George. *Military Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Rhodes, Bill. *An introduction to military ethics*. Santa Barbara CA: ABC-CL10, LLC Praeger, 2009.
- Syse, Henrik. “Between Vulnerability and Control”, *Journal of Military Ethics* 17, no. 4 (2018): 187-187.